

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 6, Aralık/December 2023)

Mersin Karaduvar Mahallesinde Yaşayan Arap Alevilerinin Bayram Tutma Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme: Gadiri Hum Örneği

**A Study on the Bayram Tutma Rituals of Nusayris Living in Mersin
Karaduvar District: Instance of Gadiri Hum**

Cansu DAŞDEMİR

YÖK 100/2000 Doktora Öğrencisi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

cansu.dasdemir76@gmail.com

 ORCID 0000-0002-4212-3602

Araştırma makalesi/Research article

Geliş Tarihi/Received: 02.12.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 25.12.2023

Atıf/Citation

Daşdemir, Cansu (2023), "Mersin Karaduvar Mahallesinde Yaşayan Arap Alevilerinin Bayram Tutma Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme: Gadiri Hum Örneği", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (6), 69-77.

Daşdemir, Cansu (2023), A Study on the Bayram Tutma Rituals of Nusayris Living in Mersin Karaduvar District: Instance of Gadiri Hum, *bitig Journal of Faculty of Letters*, 3 (6), 69-77.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

Öz Yüzü aşkın bayrama sahip olan Nusayriiler için anma günlerinin önemli bir anlamı ve yeri vardır. Çeşitli ritüellerin icra edildiği bu bayramlar, amaçlarına göre farklılık gösterse de bayramların unutulmadan her yıl kutlanması önemli bir kültürel dokuyu oluşturur. Bu nedenle her bir bayramın kutlanması için yapılan hazırlıkların sorumluluğu bir Nusayri aileye verilir. Bayram hazırlığının sahiplenilmesi olarak geçen bu gelenek, bayram tutma adıyla bilinir. Bayram tutma, atalardan gelen bir mirastır. Aile büyükleri öldükten sonra bu bayram, diğer aile fertleri tarafından devam ettirilir. Nusayriiler için en özel olan bayramlardan biri ise Gadiri Hum'dur.

Köklü bir geçmişe sahip olan Gadiri Hum, Hz. Ali'nin halife seçildiği gün olması sebebiyle kutlanan bir bayramdır. Toplum muhayyilesinde Hz. Ali'nin Allah tarafından seçildiğinin bir kanıtı olarak yer alan Gadiri Hum, kutsal bir olay kabul edilmektedir. Çünkü bu olay ile ehlibeyitten bir kişi Allah'ın emriyle Müslümanların başına geçmiştir. İslam kaynaklarında geçen Gadiri Hum olayı, Şii gruplar tarafından bir şenlik ve bayram olarak kutlanırken bu olaya yaşanmış bir olay olarak bakıp halifelik seçimle gelmesini önceleyen gruplar tarafından bayram veya özel bir gün olarak kabul edilmemektedir. Gadiri Hum hem Şiiiler hem de Aleviler için mutlu ve kutlu bir günü ifade ettiği için bu olaya dinî-kültürel bir boyut kazandırılmıştır. Bu durum, Gadiri Hum'un her yıl çeşitli ritüellerle yaşatılmasına ve anılmasına katkı sağlamıştır.

Çalışmada Nusayri toplumunun bayram tutma ve Gadiri Hum ritüelleri incelenmiştir. Nusayriiler hakkında verilen genel bilgilerin ardından sahada tespit edilen dinî ve kültürel unsurlardan hareketle inanma ve uygulama örnekleri ritüeller boyutunda incelenmiştir. Bağlam merkezli olan bu çalışmanın örneklemini ise Mersin'de yaşayan ve Gadiri Hum'u bayram olarak tutan aile oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: gelenek, bayram, Nusayri, bayram tutma, Gadiri Hum

Abstract For Nusayri who have more than a hundred bairam, commemoration days have an important meaning and location. On these days, where various rituals are performed, bairam differ according to their purposes. However, celebrating bairam without forgetting them every year creates an important cultural texture. For this reason, the responsibility of the committed preparations for the celebration of each bairam is given to a Nusayri family. This tradition, which means taking ownership of the preparations for the bairam is known as the "bayram tutma". Bayram tutma is a legacy from our ancestors. After the family elders die, this bairam is continued by other family members. One of the most special bairam for Nusayris is Gadiri Hum.

Gadiri Hum, which has a deep-rooted history is a bairam celebrated as the day his holiness Ali was elected caliph. In the cultural memory, Gadiri Hum which is a proof that holiness Ali was chosen by Allah is considered a sacred event. Because with this incident, a person from the ahlul bayt became the leader of Muslims by the command of Allah. The Gadiri Hum event, mentioned in Islamic sources, is celebrated as a bairam by Shia groups. However, it is not accepted as a bairam or special day by groups who view this event as an actual event and prioritize the election of the caliphate. Gadiri Hum represents a happy and sacred day for both Shia and Alevi. For this reason, Gadiri Hum event has been given a religious-cultural characteristic. This characteristic has contributed to Gadiri Hum being kept alive and commemorated with various rituals every year.

In the study, bayram tutma and Gadiri Hum rituals of the Nusayri society were examined. First of all, general information about Nusayris is given. Subsequently, the Nusayri belief world was revealed based on the religious and cultural elements identified in the field research. Sample of in this article which is considered as context-centered, consists of a family living in Mersin and celebrating Gadiri Hum.

Keywords: tradition, bairam, Nusayri, bayram tutma, Gadiri Hum

Giriş

Aleviliğin bir kolu olan Nusayrilik; on birinci imam Hasan Askerî'nin müridi ve yakın dostu Muhammed bin Nusayr tarafından IX. yüzyılda kurulan (Gülçiçek 2005: 269), X. yüzyılda Hüseyin b. Hamdân el Hasibî tarafından geliştirilen, Büveyhî, Karmatî, Selçuklu ve Osmanlı zamanında içe kapatılarak varlığını devam ettiren (Üzüm 2000: 173) bîatını bir inanç sistemidir.

Nusayri kelimesinin etimolojisine dair çeşitli görüşlerin yer almasına rağmen günümüzde genel kabul gören iki görüşten söz edilebilir. Bunlardan birincisi; on birinci imam Hasan el Askerî'nin öğrencisi Muhammed bin Nusayr'a dayandırılmaktadır. İkincisini ise Nusayriye Dağı sakinleri anlamında kullanılması oluşturmaktadır (Karasu 2006: 117). Bu görüşe göre Halife Ömer'in Suriye'yi fethi sırasında İslam orduları zor duruma düştüğünde Ensar'dan dört yüz elli mücahidi aşkın bir Alevi topluluğu yardıma gelir ve böylece ordu başarılı olur. Bu kuvvete, küçük yardım anlamına gelen *Nusayra* denilerek savaşta bu grubun fethettiği topraklara *Nusayra Dağı* adı verilmiştir. Buraya yerleşen Alevilerin Nusayrilerin ataları olduğu düşünülmektedir (Türk 2002: 52).

Kendi içine kapanmış ve dışarıdan dokunulmamış bir topluluğu oluşturan Nusayriler; Suriye, Lübnan ve Türkiye'de yaşamaktadırlar (Karasu 2006: 116-117). XVI. yüzyıldan itibaren çeşitli sebeplere dayalı göçlerle Türkiye'nin Adana, Hatay ve Mersin illerine gelen bu halkın etnik yapıları ve tarihî geçmişleriyle ilgili farklı değerlendirmeler bulunmaktadır (Üzüm 2000: 173). Kimi araştırmacılar Türk olduğunu savunurken kimi araştırmacılar Arap olduğunu savunur. Ancak Nusayrilerin Arap, Türk veya başka bir ırka mensup oldukları hakkında kesin bir iddiada bulunmak zor görünmektedir. Her ne kadar Trablusşam ve yöresinde oturanlar dil ve lehçe itibarıyla Arap'a benzeseler de bazı özellikleri bakımından onlardan bariz bir şekilde ayrılırlar (Baha Said Bey 2000: 227). Bu konuda üzerinde durulması gereken husus, Nusayri halkının kendilerini nasıl tanımladıklarıdır (Türk 2005: 37). Özellikle Hatay, Samandağ, İskenderun, Mersin, Adana ve Tarsus civarında yaşayan Arap Alevilerine "fella" ya da "Arap Uşağı" gibi yakıştırmalar yapılsa da bu gibi adlandırmaları kabul etmeyerek kendilerini Alevi olarak tanımlamayı tercih etmektedirler (Yenmiş 2010: 299). Mersin Karaduvar mahallesinde yapılan görüşmelerde ise kaynak kişiler kendilerini *Arap Alevi* olarak tanımlamıştır. Bunun yanında kendilerine *Nusayri* ve *Fellah Alevisi* de denildiğini ifade etmişlerdir (KK1, KK2, KK3, KK4).

Temel inançlarını *sır* kabul edip gizliliği ilke edinen ve başkalarına sırları aktarmayı en büyük suç sayan Nusayrilerde (Üzüm 2000: 174) İslami inanç, üç ana kaynağa dayanmaktadır. Bu kaynaklar Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed ve ehlibeyit imamlarıdır (Göde ve Türkan 2015: 69). Nusayrilikte bu temel kaynakların yanında Kur'an ayetlerinin bir zahiri bir de bîatını anlamlarının bulunduğu esası yaygındır. Bîatını yorumlar, sadece mezhepteki yetkin din adamları tarafından bilinir ve kesinlikle açığa çıkarılmaz, sır olarak saklanır. Halktan kişiler sadece biçimi bilirler ancak içeriği yani bîatını yorumu bilemezler (Türk 2002: 63). Bu düşünce aynı zamanda Nusayri inanç kodlarının geleneğe göre şekillenmesini sağlayarak heteredoks Müslümanlığın vuku bulmasına da olanak tanımıştır.

İnsanın belli eğitim aşamalarından sonra insan-ı kâmil olup fenafillâh mertebesine yani Tanrı'nın varlığında yok olma aşamasına ulaşabileceğini düşünen (Gülçiçek 2005: 272) Nusayrilikte dinî ve toplumsal bilgiler, genç erkekler için amcalık eğitimi sürecince aktarılır. Amcalık kurumu en geniş anlamda hem bir kültürlenme hem de erginlenme töreni olarak görülür (Türk 2002: 64). Mersin Karaduvar Nusayrilerinde erkek çocuklar on iki, on üç yaşına geldiği zaman amcanın yanına gönderilir. Amca denilen kişi Arap Nusayrilerinden biri olmak zorundadır. Erkek çocuklarının aldığı bu amca eğitiminin süresi çocuğun zekâsına göre farklılık göstermektedir. Bir başka ifadeyle eğitim için kesin olarak belirlenen bir süre yoktur.

Bazen on beş bazen bir ay bazen de daha uzun bir eğitim süresi olabilir. Eğitimin kısa ya da uzun sürmesi, kaynak kişilerin ifade ettiğine göre çocuğun ezber yeteneğine bağlıdır. Amcanın, öğretmesi gereken duaları çocuk, ne zaman ezberlerse amcalık eğitimi o zaman tamamlanır. Amca eğitimi süresince Kur'an-ı Kerim'den sureler ezberletilir, namaz öğretilir. Ayrıca amca eğitimi sadece erkek çocukları için zorunlu bir süreçtir. Kız çocukları ve kadınlara dinî bilgiler aktarılmaz (KK1, KK5, KK6).

Görüldüğü üzere Arap Aleviliğinde, Türk Aleviliğinin aksine dişilik ve dişil objeler algısal yargının alt katmanlarında yer almaktadır. Bu nedenle Nusayrîlerde kadının kestiği yenmez. Çünkü Nusayrîlere göre tüm dişiler kirlidir ve dolayısıyla dişî hayvan eti de yenmez (Togayhan 2008: 245). Bu minvalde kadının kirli kabul edilerek bir tabu hâline gelmesi, birçok toplumda olduğu gibi Nusayrîler arasında da yaygınlık kazandığı anlaşılır. Kadının kestiği etin yenilmemesi ve dinî ritüellere katılmaması gibi tabular, esasen kutsal olanın korunması adına teşekkül ettirilen inanç kodlarıdır. Bir başka ifadeyle toplumun kutsal şemasının dışında kalan her şeyin kirli sayılması, toplumsal akaitlerin sınırlarının çizilmesini sağlayan kültürel bir korunma biçimidir.

Nusayrîler için bayram, kutsal anma ve kutlama günlerinin de çok özel bir yeri vardır (Yenmiş 2010: 300). Amaç ve şekillerine göre farklılık gösteren bu bayramlar; *İslami bayramlar ve kutsal günler*, *Nevruzî bayramlar*, *öteki inançlardan alınan bayramlar* ve *geleneksel bayramlar* olmak üzere dört grupta incelenebilir¹ (Türk 2002: 64-120). Bu çalışmanın ana çatısını da Mersin ilinin Karaduvar mahallesinde yaşayan Nusayrîler arasında görülen *bayram tutma geleneği* ve ehlibeyit inancına bağlı olarak geliştirilen *Gadiri Hum Bayramı* oluşturmaktadır. Söz konusu olan grup arasından bir aile ile görüşme yapılarak atalarından miras kalan bayram gelenekleri ve bu bayramın nasıl kutlandığı derlenmiştir.

1. Bayram Tutma Geleneği

Aile yadigârı olan bayram tutma; babadan oğula, oğuldan toruna geçen ve nesilden nesile devam ettirilen bir geleneği oluşturmaktadır. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre Nusayrîlerin hepsi ayrı ayrı bir bayram tutar. Bayram tutma, bayramın kutlanması için yapılan hazırlıkların bir aile tarafından sahiplenilmesini ifade eder. Aile büyükleri tarafından sahiplenilen bayramın hazırlığı, bir silsile şeklinde sonraki kuşağa miras olarak kalır. Bayramın hangi gün yapılacağı geçmiş yıllarda Ay'a göre belirlenmiştir. Günümüzde ise hocalar tarafından her yıl ocak ayında tayin edilir ve Whatsapp aracılığıyla listeler, her aile bireyine gönderilir (KK1, KK2, KK3, KK4)².

Kuşaktan kuşağa aktarılan bayram tutma geleneğine bağlı olarak teşekkül ettirilen birtakım inançlar da tespit edilmiştir. Bu inançlar arasında bayramı tutmayan kişilerin işleri rast gitmez. Evlerinde ve kazançlarında bereket olmaz. Sağlıkları yerinde olmaz. Bu nedenle her aile, gücüne göre ata yadigârı olan bayramın hazırlığını üstlenmek zorundadır (KK4, KK6). Söz konusu olan bu inançlar, bayram tutma geleneğine kutsallık atfederek sürekliliğin sağlanması için oluşturulan kodlardır. Geleneğin ve ritüellerin toplumsal düzlemde kabulü inanç kodları aracılığıyla sağlanmıştır.

2. Gadiri Hum

Şii ve Alevi toplumu için önemli bir hadiseyi ifade eden Gadiri Hum, Hz. Ali'nin halife seçildiği gün olması sebebiyle kutlanan bir bayramdır. Veda Haccı dönüşünde cereyan eden bu olay kaynaklarda şu şekilde geçer:

¹ Detaylı bilgi için bkz. (Türk 2002: 119-152).

² Söz konusu olan listeye ekler bölümünde yer verilmiştir. Listede özel günlerin adları ve tarihleri yer almaktadır.

Hicretin onuncu senesinde Hz. Muhammed, ehli ile beraber hacca gitmeye karar verir. İnsanlar, bu hacca Hz. Muhammed ile beraber gitmek için akın akın Medine'ye gelmeye başlar. Hz. Muhammed, yola çıktığında Medine'de halk, çiçek veya kızamık hastalığına yakalandığı için birçok kişi hacca gidemez. Bu yüzden hacca katılanların sayısı bilinmemektedir (Aydın 2017: 13-15). Veda haccı dönüşünde Gadiri Hum denilen bir yerde Hz. Muhammed, konuşma yapar. Bu konuşmasında Hz. Ali'nin kendi yanındaki konumunu, Musa'ya göre Harun'un yeri ne ise o olduğunu belirterek Hz. Ali'yi imam olarak tayin eder (Kummî ve Nevbahtî 2020: 97-98)³.

Görüşme yapılan kaynak kişiler, Gadiri Hum bayramını tutan ailedir. Gadiri Hum'un Hz. Ali'nin halifelığının Hz. Muhammed tarafından kabul gördüğü ve ilan edildiği gün olduğunu belirten kaynak kişiler, o günün bir bayram havasında geçtiğini ve çorbalar pişirilip dağıtıldığını ifade etmiştir. Kaynak kişilere göre bayramın kutlanmasındaki en önemli husus, geçmişten günümüze gelen bu geleneğin devam ettirilmesidir. Bayram günü bir ineğin, bir koyunun veyahut bir horozun kesilmesinin herhangi bir öneminin olmadığı vurgulanarak esas amacın atalardan gelen bu geleneğin az da olsa unutulmayıp sürdürülmesi olduğu kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir (KK1). Bayramı tutan aile, kendi gücüne göre atalardan gelen mirası devam ettirir. Görüşülen aile, geçen yıllara kadar dört kazan çorba pişirerek dağıttıklarını ancak ekonomik sıkıntılardan dolayı bu yıl üç kazan çorba pişirebildiklerini ifade etmiştir. Hatta bazı aileler, şartlar dolayısıyla daha küçük bayramlar yapmaya başlamış; bazı aileler ise bayram tutmayı bırakmak zorunda kalmıştır (KK5).

Bireyin davranışlarını etkileyen ve başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce varlığını ifade eden inanç (Eyüboğlu 1998: 37) mistik bir güven olarak karşımıza çıkar. Coğrafya, kültür, etnik farklılık gibi çeşitli etkenlere göre değişkenlik gösteren inanç, her bireyin ve toplumun en temel ihtiyaçlarından birini oluşturur. Bu ihtiyaçtan dolayı çeşitli nesnelere, günlere veya kişilere doğaüstü güçler izafe edilmiş ve kutsal etrafında şekillenen birtakım davranışlar geliştirilmiştir. Nusayriler de Gadiri Hum günü, dualarının kabul olduğuna inandıkları için bu inanca göre günlük yaşamlarını tanzim etmişlerdir. Gadiri Hum'un başlangıcından bitimine kadar bütün gün ibadet ile geçirilir, zikirler yapılır, dualar edilir, mezarlığa gidilir. Ayrıca Gadiri Hum günü biri ölürse onun cennete gideceğine inanılır (KK4, KK6). Bilindiği üzere ölümden kaçış mümkün olmadığı için ölümün olumlu taraflarını düşünmek, insanın ölüm korkusuyla baş etmesini sağlar. Halk arasında *ölüm kurtuluştur, Allah kurtarmış, çekene de bakana da zor, iyi ki ölmüş, Allah sevdiği kulu yanına erken alır, ölüm Allah'ın emri* gibi ifadeler, ölüm karşısında insanı güçlü kılan (Şenocak, 2018: 383) inançlardır. Ölüm sonrası varoluşun sürekliliği ve insanın ne olacağı, bu inançlar aracılığıyla şekillenir (Bıçak 2012: 267). Nusayriler arasında da Gadiri Hum günü ölen kişinin cennete gideceğine inanılması, ölüm ile baş etmenin bir yolu ve Gadiri Hum'un kutsanması olarak karşımıza çıkar.

2.1. Gadiri Hum Bağlamında Yapılan Bayram Hazırlıkları

Gadiri Hum için hazırlıklar, büyük bir titizlikle yapılır. Bu hazırlıklardan ilki temizliktir. Hem evlerin hem de kadınların temiz olması gerekir. Yalnız Gadiri Hum'un başlangıcından sonuna kadar dikkat edilmesi gereken bir husus vardır: Bu hazırlıklara dul bir kadın yardım edemez. Aynı şekilde boşanmış ya da aybaşında olan bir kadın bayram hazırlıklarına katılamaz. Aksi takdirde yapılan hazırlıkların bereketi azalır. Haftalar öncesinden temizliğe başlanır. Evler, avlular ve bütün kıyafetler yıkanır. Evde kirli herhangi bir şey bırakılmaz. Bayram gününden önce de herkes banyo yaparak bedensel temizliğine özen gösterir.

³ Şia ve ehlişünnet arasında tartışma konusu olan bu hadise, her iki tarafın kaynaklarında farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Ancak bu tartışma makalenin sınırlarını aşan bir konu olduğu için tartışmaya yer verilmeyecektir.

Temizlikten sonra yapılan hazırlıkların başında çorba için gerekli olan malzemelerin alınması gelir. Bayramda kesilecek olan hayvanlar, buğday dövmesi, kırmızı üzüm ve dağıtım için gerekli araç gereçler alınır. Bayram sahibi, başka ikramlar yapacaksa onlar da bu alışveriş sürecinde temin edilir (KK1, KK2, KK6).

Bayram hazırlığının başlangıcı, bayramı tutan ailenin namaz saatine göre değişkenlik göstermektedir. Bazı ailelerin bayram namazı, sabah erken saatlerde olduğu için hazırlığa akşamdan başlanması gerekir. Çünkü namaza doğru çorbanın hazır olması icap eder. Namazı öğlene doğru olan aileler için ise hazırlıklar gece yarısı başlar. Hocalar, ailelerin bayramını ve hazırlık saatini önceden verdiği için insanlar hazırlığını bu listeye göre yapar. Her yıl, bu bayramlar ve saatler düzenlenerek bayram sahiplerine gönderilir (KK5).

Gadiri Hum'u özel yapan hazırlıkların başında Hirisı adı verilen çorbanın yapımı gelmektedir⁴. Çorba hazır olduktan sonra bayram günü, kırmızı üzüm sıkılır ve namaza geçecek olanlara ikram edilir. İkrâm sırasında dualar okunur. Üzüm suyunu, törenselleşmiş olarak namaza geçen erkekler içer. Kadınların üzüm suyu içme zorunluluğu yoktur (KK5). Namazdan sonra kurban kesilir. Sac ve tandır ekmeği pişirilir. Etlar haşlanır ve ekmek arası yapılır. Ekmek arası etler, paket hâlinde herkese pay edilerek hanelere dağıtılır. Herkes kendi gücüne göre et haşlama, çorba, bulgur pilavı ya da pirinç pilavı dağıtır. Burada önemli olan husus, kişilerin bayram hazırlığı bağlamında yaptıklarını paylaşmaktır (KK3).

Bayram hazırlıkları yapılırken komşular arasında bir yardımlaşmanın da olduğu tespit edilmiştir. Bayram hazırlığını üstlenen aileye hem zekât hem de dayanışma amaçlı çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Çünkü Nusayriler, bayram hazırlığında yer almanın en büyük sevaplardan biri olduğuna inanmaktadır. Yapılan bayram hazırlığına kimi un kimi ekmek kimi de para vererek maddi gücü ölçüsünde katkı sağlar. Herhangi maddi gücü olmayanlar ise hazırlığın tamamlanması için yardıma gelir ve kazan yıkar (KK4, KK6). Görüldüğü üzere geçmişten günümüze değin bireyler arası ilişkilerin belirleyicilerinden biri, yardımlaşma geleneği olmuştur. Yardımlaşmalar ihtiyaç sahibini incitmeden ve bir lütuf olarak değil dinî bir öğretilerle gerçekleştirilir. Bu bağlamda yardımlaşma geleneği, bireyler arasındaki sözlü hukuk (Dursun 2016: 230-270) kaidelerinden birini oluşturması bakımından önem arz etmektedir.

2.2. Gadiri Hum Etrafında Teşekkül Ettirilen Tabular

Gerek dinsel gerekse profan hayatta uygulanan kaçınmaları anlatan tabu kelimesi (Örnek 2014: 37) dinamizm ve mana inancından kaynaklanan yasakları ifade eder. Polinezya dilindeki *ta* işaretlemek, nişan koymak ve *pu* olağanüstü, bilinip tanınanın dışında insanı şaşırtan sözcüklerinden oluşan ve Kaptan J. Cook tarafından 1777 yılında Tongo adasında saptanan bu kavram, önce bu kültürlere ait olarak kullanılırken zamanla bütün toplumlarda benzer kurumsallaşmaları ifade etmek üzere antropoloji terimi hâline gelmiştir (Emiroğlu ve Aydın 2003: 771-772). Fıiliyatta günah, yasak ve haram gibi inançları da gösteren (Tanyu 1984: 168) tabu, bireylerin sosyal hayatında büyük rol oynayan dünya görüşlerinin bir parçasıdır. Bu tabular, uygunsuz karışımlara engel olmak için (Daşdemir 2019: 180) kolektif bellek tarafından inşa edilen önlemdir. Bu önlemler, toplumun kutsal olarak kabul ettiği değerler bütünü korumak için uyguladığı sözlü hukuk kurallarıdır.

Gadiri Hum, kaynağı Hz. Muhammed ile Hz. Ali'ye dayanan ve Nusayriler için devam ettirilmesi gereken mukaddes bir gündür. Gadiri Hum'un dinî bir olaya dayanması, toplum içinde çeşitli inanmaların oluşmasına uygun bir zemin yaratmıştır. Gadiri Hum günü

⁴ Çorbanı tarifi şu şekildedir: Önce ateşler yakılır, kazanlar kurulur ve su kaynatılır. Eşit parçalara bölünen kemikli etler, en az beş saat boyunca et ve kemik birbirinden ayrılana kadar kaynatılır. Tuz ve baharatlar eklendikten sonra kazandaki kemikler ayıklanarak buğday ilave edilir. Buğday ve et, kısık ateşte yavaş yavaş pişirilir (KK1, KK4).

cehennem ateşinin söndüğüne inanan Nusayrilerin bu günün kutsallığını korumak adına teşekkül ettirdiği tabular şunlardır: O gün bayram olduğu için evlerde bir şey pişirilmez. Bıçakla bir şey kesilmez. Çamaşır yıkanmaz. İş yapılmaz. Dükkânlar kapatılır. Sigara içilmez. Kısaca o gün cehennem ateşi söndü, siz de durun, bir şey yapmayın denilir. Gadiri Hum günü, sadece bayram hazırlığı için çalışılmalıdır. Bunun dışında yapılan bütün eylemler tabu kabul edilir (KK1, KK3). Bunların yanı sıra dul, kötü bir işe bulaşan ve toplumsal normların dışında davranış sergileyen kişiler bayram için yapılan hiçbir hazırlığa katılamazlar (KK6). Bu davranışlar esasen kutsal kutsal olmayandan ayırmak ve bireysel davranışlardan uzak durularak sadece Hz. Muhammed'den Hz. Ali'ye geçtiği düşünülen o mübarek günü anmak için yapılan kültürel örüntülerdir.

Sonuç

Temel inançlarını sır olarak kabul etmeleri sebebiyle kapalı bir toplum olma özelliğine sahip olan Nusayriler, dinî-kültürel bir oluşum olarak karşımıza çıkar. Bu durum, inançlarına dair bilgilerin kesin olarak bilinmesinin önünde bir engel teşkil etmesine rağmen haklarında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada ise Mersin ilinde yaşayan Arap Alevilerinin bayram tutma geleneği ve Gadiri Hum Bayramı incelenmiştir.

Bayram tutma, kutsi kabul edilen günlerin hatırlanarak yaşatılması için kolektif bellek tarafından inşa edilen geleneğin bir ürünüdür. Her Nusayri ailenin bir bayram hazırlığını üstlenmesi, toplum muhayyilesinde kutsal olarak nitelendirilen kişiler ile ilgili yaşanan olayların unutulmasını engellemek ve kuşaklar arası aktarımın sağlanması için alınan bir tedbir mahiyetindedir. Bayram tutulmadığı takdirde işlerin rast gitmeyeceği ve evin bereketinin olmayacağı gibi durumlar ile karşı karşıya kalınacağı inancı, Nusayri grupları arasında görülen bayram tutma geleneğinin önemini gözler önüne serer. Bu minvalde birtakım inançsal kodlar aracılığıyla kutsalın devamlılığı sağlanmıştır.

Gadiri Hum ise ehlibeyit düşüncesine bağlı olarak teşekkül eden inanç sistemlerinden birini oluşturmaktadır. Mukaddes bir gün kabul edilen Gadiri Hum'un bir bayram olarak kutlanması, Hz. Ali'nin Allah tarafından halife tayin edilmesine ve bu ilahi seçimin Son Veda Haccında bütün Müslümanların önünde Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilmesine dayanmaktadır. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra halife olacağına bildirilmesi, her yıl hem Caferi hem de Alevi toplumlarınca kutlanmaktadır. Arap Alevilerinde görülen Gadiri Hum'u farklı kılan husus, her yıl aynı aileler tarafından bayram hazırlığının yapılmasıdır. Bu hazırlıklar kapsamında öncelikle hem mekânsal hem de bedensel temizlik yapılır. Bayram günü kurbanlar kesilir, kazan kazan çorbalar yapılır, etler haşlanarak hanelere pay edilir ve sadece erkeklerin yükümlü olduğu namaz öncesinde üzümler sıkılıp dağıtılır. Uzun yıllardan beri Nusayriler arasında kutlanan Gadiri Hum'un kutsallığının korunması adına çeşitli tabuların teşekkül ettirildiği de sahada tespit edilmiştir. Hz. Ali'nin halifelik makamına eriştiği bu mukaddes günde "Cehennem ateşi söndü, siz de durun, bir şey yapmayın." öğretisi ile davranışlar şekillenmektedir. Bayram hazırlığı için yapılan eylemlerin dışında diğer bütün eylemler tabu kabul edilmektedir. Sahada elde edilen veriler ışığında yaşanmış bir olayı ifade eden Gadiri Hum'un Nusayri toplumu için dinî mahiyette anma törenlerinden biri olduğu ve bu doğrultuda toplum içerisinde birtakım inanç kodlarının geliştirildiği söylenilebilir. Ayrıca bu dinî mahiyet, geçmişten günümüze devam eden bir geleneğin oluşmasına da katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak uygarlık; farklı boy, soy, ulus ve inançlara sahip kimselerden oluşan zenginlikler ve değerler etrafında birleşen sistemler bütünüdür. Genel anlamda uygarlık sürecini, özel anlamda ise bir toplumu anlamak için dinî, siyasi, sosyal ve kültürel kodların birlikte değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu minval üzere incelemeler yapıldığında inanç ve kültürel dünyaların özü anlaşılabilir.

Kaynaklar

- Aydın, Hayati (2017), *Gadîr-i Hum*, Ankara: Fecr Yayınları.
- Baha Said Bey (2000), *Türkiye’de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, haz. İsmail Görkem, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bıçak, Ayhan (2012), *Evren Tasavvuru-Kendini Bilmek ya da Evreni Kurmak*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Daşdemir, Cansu (2019), “Muharrem Ayı’nda Uygulanan Tabuların Tespiti ve Tahlili: İğdır Örneği”, *Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu*, ed. Mustafa Oner Uzun ve Caner Işık, Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, s. 178-190.
- Dursun, Aysun (2016), *Türk Halk Hukuku*, İstanbul: Ötüken.
- Emiroğlu, Kudret ve Suavi Aydın (2003), *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (1998), *Anadolu İnançları- Anadolu Üçlemesi 1*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Göde, Halil Altay ve Hüseyin Kürşat Türkan (2015), “Karaağaç Arap (Nusayri) Alevilerinde Ölüm İnançları ve Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 73, 67-87.
- Gülçiçek, Ali Duran (2005), “Nusayri Aleviler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 34, 269-280.
- Karasu, Mehmet (2006), “Alevi Nusayriler”, *Nusayrilik Alevilik ve Çokkültürlülük*, ed. Mehmet Karasu, Ankara: Keşif Yayınevi.
- Kummî ve Nevbahtî (2020), *Kitâbu’l- Makâlât ve’l- Fırak/ Fıraku’ş- Şîa Şîî Firkalar*, çev. H. Onat vd., Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (2014), *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Şenocak, Ebru (2019). “Nasreddin Hoca Fıkralarında Ölüm ve Öteki Dünya Algısı”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 17(7), 21-45.
- Tanyu, Hikmet (1984), “Totem, Totemizm ve Tabu Üzerinde Yeni Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 168.
- Togayhan, Abdurrahman (2008), “Günümüz Paralel Nusayrîlik İnançına Yansıyan Senkretizmin Temel Formları: Mersin Karaduvar Mahallesi Örneği”, *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20, 227-258.
- Türk, Hüseyin (2002), *Nusayrilik (Arap Aleviliği) ve Nusayrilerde Hızır İnanç*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Türk, Hüseyin (2005), *Anadolu’nun Gizli İnanç Nusayrilik- İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri-*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Üzüm, İlyas (2000), “Türkiye’de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 4, 173-187.

Yenmiş, Nihad (2010), "Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 299-314.

Kaynak Kişiler

KK1: İ. Ç., 1960, İlkokul mezunu, Balıkçı, Karaduvar Mahallesi/Akdeniz/Mersin.

KK2: Z. Ç., 1965, İlkokul, Karaduvar Mahallesi/Akdeniz/Mersin.

KK3: S. Ç., 1990, Önlisans, Ev hanımı, Karaduvar Mahallesi/Akdeniz/Mersin.

KK4: T. Ç., 1962, Lise, Memur, Karaduvar Mahallesi/Akdeniz/Mersin.

KK5: L. Ç., 1962, Lise, Memur, Karaduvar Mahallesi/Akdeniz/Mersin.

KK6: F. Ç., 1970, Ev hanımı, Karaduvar Mahallesi/Akdeniz/Mersin.

Ekler

01 OCAK 2022- 31 ARALIK 2022 TARİHLERİ ARASINDA KARADUVAR MAHALLESİNDE KUTLANACAK OLAN ÖNEMLİ GÜN VE BAYRAMLAR

			HİCRİ 1443
06 OCAK	2022	LEYLİD MİLEDİ İSA (HZ. İSA'NIN ZUHURU "doğumu")	
14 OCAK	"	GİD RASİSSENI (Bİ ŞAHS SEYYİDNA MUSA) KALENDES BAYRAMI	
19 OCAK	"	GİDİL KİDDES (HZ. İSA'NIN TAKDİSİ)	
01 ŞUBAT	"	AVVEL RECEP (UÇ AYLARIN BAŞLAMASI) " Hz.meryem'in hacı "	
03 ŞUBAT	"	REGAİP KANDİLİ	
13 ŞUBAT	"	GİD ZUHUR MEVLENA GALE EMİRLİMUMNİN (HZ. ALİ'NİN DOĞUŞU)	
15 ŞUBAT	"	GİD DUHUL ELMESİH FİLHEYKEL (HZ. İSA YOMİL DAHAL FİLMAGBET "ibadethane")	
10 MART	"	GİD MEVLUDİL MEHDİ " doğuşu "	
16 MART	"	LEYLİD ŞİGBANİ (BERAT KANDİLİ) Bİ ŞİHS FATİMİT ZAHRA)	
25 MART	"	NUZUL VAHİ Lİ MUHAMMED	
30 MART	"	GİDİL SABATAGŞ (NEVRUZ BAYRAMI - HZ. MUSA'NIN KURTULUŞU)	
01 NİSAN	"	LEYLİD EVVEL RAMADAN (HZ. MUHAMMED'E KURAN'IN İNDİRİLMİYE BAŞLAMASI (ORUÇ İLK GÜNÜ)	
14 NİSAN	"	GİD EVVEL NİSAN (HZ. ALİ'NİN MUZİCESİ ÖLÜLERİ DIRİLTİĞİ GÜN)	
15 NİSAN	"	GİD NİS RAMADAN (HASAN EL MUCTEBA (HZ. FATİMA'NİN DOĞUŞU)	
17 NİSAN	"	GİD RABEG NİSAN (GALA DÖR İLFARİSİY İRRASİSENİ)	
17 NİSAN	"	LELİD SABATAGŞ (1. GECE İNCİLİN İNDİRİLMESİ/ (HZ. ABU TALİB'İN GÖCÜ)	
19 NİSAN	"	LEYLİD TİSİTAGŞ (2. GECE Bİ ŞAHS CEMENNUH BİND ABUTALEB)	
21 NİSAN	"	LEYLİD VAHED İVGİŞRİN (3. GECE Bİ ŞAHS EMİNA BİND VEHHES (HZ. ALİ'NİN GÖÇÜ)	
23 NİSAN	"	LEYLİD TLATA İVGİŞRİN (4. GECE FATİMA BİND ESED)	
27 NİSAN	"	LEYLİLİT KADİR (5. GECE KURAN'IN İNDİRİLMİYE BAŞLANMASI (KADİR SURESİ)	
28 NİSAN	"	GİD HANİS NİS NİSAN (SURUTİL BURUÇ (NARİL HAYLİ Bİ ŞİHS MEVLANA GAALÉ)	
01 MAYIS	"	GİDİL FATİR (RAMAZAN BAYRAMI (Bİ ŞİHS SEYYİDNE MUHAMMED)	
06 MAYIS	"	HİDİRİLİZ (BUTUN VARLIKLARIN SECDEYE VARDIĞI GÜN (HİZİR A.S. HZ. İLYAS BULUŞMASI)	
06 MAYIS	"	GİDİL ZUHUR GALE İRRADA	
14 MAYIS	"	AVVEL İYYAR GİD RABBİRİH " rüzgarların çıkışı "	
06 HAZİRAN	"	HAC ASHABİ KEYF (ASHABİ KEYF'İN HACCI)	
14 HAZİRAN	"	GİD EVVEL HAZİRAN NEBİ HAZKİL (SALGIN ÖLÜMLERİ DURDURMA GUCU VERİLDİĞİ GÜN)	
08 TEMMUZ	"	GİDİL KURBAN (HZ. İSMAIL'İN AFFEDİLMESİ)	
15 TEMMUZ	"	LEYLİD CUMGA (Bİ ŞAHS FATİMİT ZAHRA)	
16 TEMMUZ	"	GİDİL GADİRHOM (HZ. MUHAMMED'İN VEDA HUTBESİNDE HZ. ALİ'Yİ HALİFE İLAN ETTİĞİ GÜN)	
17 TEMMUZ	"	GİDİL SİNDEN	
18 TEMMUZ	"	GİD SEFİNİ (HZ. NUH'UN TUFANI)	
19 TEMMUZ	"	GİD ELMUBEHLİ (HZ. MUHAMMED'İN NEFSİNE MUADİL KİŞİ HZ. ALİ YERİNE YATMASI)	
26 TEMMUZ	"	GİD NHAR ABYAD (HZ. ADEM'İN TOVBE EDEREK HUZURA KAVUŞTUĞU GÜN)	
28 TEMMUZ	"	AVVEL MUHARREM (HİCRİ YILBAŞI (1444)	
06 AGOSTOS	"	GİDİL GAŞUR (HZ. HUSEYİN'İN ŞEHİT EDİLDİĞİ GÜN)	
19 AGOSTOS	"	GİD TİCELLE (TAHA SURESİ HZ.MUSA'NIN İLAHİ TANIMASI)	
21 AGOSTOS	"	GİD NEBİ SİLMEN İBİN DAVUD (HZ. SULEYMAN'IN KAYBETTİĞİ İLAHİ GUCE KAVUŞTUĞU GÜN)	
28 AGOSTOS	"	GİD İSSEYİDE ELCEVZA (HZ. MUSA'NİN DENİZİ YARIP FIRAVUNU DENİZE GOMMESİ)	
15 EYLÜL	"	GİD SEMGÜN İSSEFA (İLAHİN TASTAN KONUŞMASI)	
27 EYLÜL	"	GİD İSSALİB (HZ. İSA'NIN GÖGE İRTİFASI)	
03 EKİM	"	GİDİL TESEB (HZ. ADEM'İN TOVBE ETMESİ)	
14 EKİM	"	GİD AVVEL TİSRİN (HZ. ADEM'İN ZUHURU (" doğuşu")	
17 EKİM	"	GİD RABEG TİSRİN (NECET ESHAB-I KEHF (ASHAB-I KEHF'İN KURTULUŞU)	
18 EKİM	"	GİD HAMES TİSRİN (MİLETTİL MERYEM (doğuşu ")	
29 EKİM	"	GİD MEHRİCAN " NİS TİSRİN " (HZ. ALİ ZUHİR BİKİBBİTİL FARİSİ VA HZ. İDRİS'İN ZUHURU " doğuşu ")	
19 KASIM	"	GİD NEBİ ZEKERİYA (BİŞRET BİYİHYA)	
23 KASIM	"	GİD YUHANNA ERRUHUM HZ GİSANİN TELMİZİ YUHANNANIN MUCİZESİ (MAKAM SEYYİDNA MİGDAD)	
17 ARALIK	"	BİRİNCİ İPTALİ İLBİRBARA VE BİR HAFTA ARA İLE 2. VE 3. İPTALİ OLUR	